

Жанна ЗАКРАСНЯНА,

orcid.org/0000-0003-2592-5459

старший викладач кафедри музичного мистецтва
Київського національного університету культури і мистецтва
(Київ, Україна) *z.zakrasniana@gmail.com*

СТИЛІСТИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Стильова еволюція української академічної вокальної школи є результатом довгого та багатошарового культурного процесу, що відбиває специфіку синтезу вітчизняних та західноєвропейських мистецьких традицій. У статті розглядається питання стилістичних змін в українській вокальній традиції, що сформувалися через історичні злами, педагогічні підходи та естетичні переорієнтації упродовж двох століть. Актуальність дослідження пояснюється нагальною необхідністю критичного переосмислення унікальності української академічної вокальної ідентичності в умовах сьогоденної глобалізації та міжкультурного співробітництва. Мета статті – визначити та проаналізувати стильові риси української академічної вокальної школи у контексті її історичної взаємодії з європейськими традиціями. В дослідженні узагальнено ключові етапи становлення української академічної виконавської школи, простежуються закономірності її формування та виокремлено стильові домінанти, що засвідчують самобутність національного вокального мистецтва у процесі тривалого творчого діалогу з провідними європейськими виконавськими традиціями. У дослідженні продемонстровано, як основоположні впливи італійської традиції бельканто та центральноєвропейської педагогіки було інтегровано в українську вокальну освіту, що сприяло появі унікального синтезу. Підкреслено значущість емоційної відвертості, чіткої дикції та природного тембру як визначальних рис української школи. Окрім того, в статті проаналізовано, як мовні, історичні та культурні чинники сприяли формуванню виразної вокальної ідентичності. Особливу увагу приділено змінам навчальних програм, впливу міжнародних конкурсів та стилістичній гібридизації, викликаній міжкультурним обміном наприкінці ХХ-го та на початку ХХІ-го століть. Українська академічна вокальна школа залишається динамічною системою, котра вміло поєднує традиції та новаторство. Зберігаючи свої ключові мистецькі цінності – емоційну щирість, мовну точність і стилістичну цілісність, – вона зміцнює своє законне місце на європейській та світовій арені вокального мистецтва.

Ключові слова: вокал, академічний вокал, школа, традиції, Україна.

Zhanna ZAKRASNIANA,

orcid.org/0000-0003-2592-5459

Senior Lecturer at the Department of Musical Art
Kyiv National University of Culture and Arts
(Kyiv, Ukraine) *z.zakrasniana@gmail.com*

STYLISTIC EVOLUTION OF THE UKRAINIAN ACADEMIC VOCAL SCHOOL IN THE EUROPEAN CONTEXT

The stylistic evolution of the Ukrainian academic vocal school is the result of a long and multi-layered cultural process, reflecting the specifics of the synthesis of domestic artistic traditions and Western European ones. The article examines the issue of stylistic changes in the Ukrainian vocal tradition, which were formed through historical breaks, pedagogical approaches and aesthetic reorientations over two centuries. The relevance of the study is explained by the urgent need for a critical rethinking of the uniqueness of the Ukrainian academic vocal identity in the context of today's globalization and intercultural cooperation. The purpose of the article is to identify and analyze the stylistic features of the Ukrainian academic vocal school in the context of its historical interaction with European traditions. The study summarizes the key stages of the formation of the Ukrainian academic performing school, traces the patterns of its formation, and identifies stylistic dominants that testify to the originality of national vocal art in the process of a long creative dialogue with leading European performing traditions. The study demonstrates how the fundamental influences of the Italian bel canto tradition and Central European pedagogy were integrated into Ukrainian vocal education, which contributed to the emergence of a unique synthesis. The significance of emotional openness, clear diction, and natural timbre as defining features of the Ukrainian school is emphasized. In addition, the article analyzes how linguistic, historical, and cultural factors contributed to the formation of a distinct vocal identity. Particular attention is paid to changes in curricula, the influence of international competitions, and stylistic hybridization caused by intercultural exchange at the end of the 20th and beginning of the 21st centuries. The Ukrainian academic vocal school remains a dynamic system that skillfully combines tradition and innovation. Preserving its key artistic values – emotional sincerity, linguistic accuracy and stylistic integrity – it strengthens its rightful place in the European and world arena of vocal art.

Key words: vocal, academic vocal, school, traditions, Ukraine.

Постановка проблеми. Еволюція українського академічного вокалу постає як віддзеркалення взаємодії між самотутньою національною традицією та європейським контекстом. Хоча вокальна педагогіка та мистецтво виконання перебувають у центрі уваги наукових досліджень, питання трансформації стилю в українській школі під впливом європейських віянь залишається недостатньо дослідженим та систематизованим. Актуальним завданням є заповнення зазначеної прогалини через розгляд історичних, естетичних та педагогічних аспектів цих змін.

Аналіз досліджень. Т. Задорожна досліджує стильові модифікації української академічної пісні через герменевтичний підхід, акцентуючи на її жанровій трансформації в історико-культурному контексті. В. Сачок аналізує педагогічну концепцію Валентини Антонюк як модель формування української вокальної школи, зосереджуючись на методах індивідуалізованого підходу у виконавській підготовці. В. Федорченко розглядає історичні етапи становлення української академічної вокальної школи, підкреслюючи вплив традицій європейських навчальних моделей у вітчизняній освітній практиці. В. Бaley та С. Грица у статті для Grove Music Online надають ґрунтовний огляд розвитку української академічної музики, включаючи впливи політичних чинників на її інституційну та стильову еволюцію. В. Черкасов досліджує роль видатних українських композиторів і педагогів у формуванні музично-естетичної освіти дітей і молоді в ХХ столітті, що стало основою вокальної культури. І. Довжинець та інші автори у міждисциплінарному дослідженні висвітлюють філософські засади стильових змін у сучасній українській музиці як відображення національної ідентичності та глобальних процесів. О. Локтіонова-Ойцюс та авторський колектив аналізують функціонування української вокальної сцени як культурного явища, що відображає трансформацію жанрової структури й інституційного становлення після здобуття незалежності.

Мета статті – виявити та проаналізувати стильові особливості української академічної вокальної школи у зв'язку з європейськими традиціями, акцентуючи увагу на процесах стильової асиміляції, адаптації та новаторства в різні історичні періоди.

Виклад основного матеріалу.

Зародження української академічної вокальної школи має глибоке коріння, що сягає в ХІХ століття. Це був час інституціоналізації музичної освіти в європейському культурному просторі. У період розділеної України між імперіями, культурні та освітні починання, зокрема у Києві,

Львові та Одесі, заклали фундамент для розвитку фахової вокальної освіти. На землях Російської імперії, Київ та Одеса стали центрами музичної освіти, де консерваторії та музичні училища перейняли педагогічні принципи італійської традиції *bel canto*, але через російську адаптацію. Цей вплив проявився у наголосі на вокальному *legato*, контролю дихання та культивуванні безперервної вокальної лінії – елементах, що зберігали важливість в українській вокальній практиці в наступні десятиліття. «Слід зазначити, що ХХ століття увійшло в історію як період позитивних змін і якісних інновацій, як період значних змін у розвитку музично-естетичного виховання дітей та молоді, період, пов'язаний з появою нових постатей у музично-освітній системі України. М. Леонтович, П. Козицький, К. Стеценко, Я. Степовий, В. Верховинець посідали чільне місце серед тогочасних композиторів і музикантів-педагогів, які своєю наполегливою працею сприяли підвищенню рівня музично-естетичного виховання дітей та молоді, формуванню моральних цінностей суспільства» (Cherkasov, 2024: 5).

У Західній Україні, під владою Австро-Угорщини, Львівська вокальна школа відчула вплив центральноєвропейських музичних тенденцій, зокрема Відня та Праги. Вокальна педагогіка в цьому регіоні поєднувала ліричну виразність традицій німецької пісні з наголосом на мовній чистоті та камерній естетиці. Перетин слов'янської вокальної теплоти та німецької точності створив унікальний синтез.

Не менш важливою особливістю розвитку українського вокалу став тісний зв'язок вокального виконавства з рухами національного відродження. Вокальна музика, зокрема сольна пісня та оперні арії, виступала засобом збереження культурної ідентичності. Чимало українських вокалістів, як Соломія Крушельницька, здобували освіту за кордоном, але не втрачали тісний зв'язок з національним репертуаром та стилістикою, сприяючи ранній консолідації окремої української школи. До початку ХХ століття вокальна педагогіка в Україні набула системного характеру, поєднуючи європейську методологію з емоційними та мовними особливостями української музики. Цей історичний синтез заклав основу для подальшої стилістичної диференціації та здобуття міжнародного визнання в наступні періоди.

Радянський період став каталізатором кардинальних змін у вокальній освіті усіх республік, включно з Україною. Встановлення централізованої культурної політики відчутно вплинуло на структуру, репертуар та педагогічні цілі музичних

навчальних закладів. Українські консерваторії в Києві, Львові, Одесі та Харкові стали ключовими академічними осередками, що працювали за уніфікованими навчальними програмами, але зберігали регіональні мистецькі особливості.

У середині ХХ століття українська вокальна педагогіка розпочала формування стилістичних рис, що згодом окреслили впізнаваний національний підхід. Хоча загальні методологічні засади лишалися узгодженими з російською вокальною школою, наприклад, щодо технічної точності, контролю дихання та резонансу, українська педагогіка розвинула специфічні акценти, які вирізняли її з-поміж інших.

Одним з ключових елементів українського стилю стала виразна драматургія. Українських співаків навчали не тільки володінню вокальною технікою, але й втіленню у виконанні емоційної щирості та сюжетної глибини. Найяскравіше це проявилось в інтерпретації українських народних пісень, романсів та оперних партій з фольклорною або ліричною основою. Природний вокальний тембр, емоційна прозорість та чітка дикція були маркерами мистецької цілісності.

Репертуар також відігравав вирішальну роль у формуванні стильової ідентичності. Поряд з класичними західноєвропейськими творами, українські композитори, як-от Микола Лисенко, Борис Лятошинський та Георгій і Платон Майбороди, зробили свій внесок у національну вокальну літературу, яка потребувала як технічної дисципліни, так і інтерпретаційної чутливості. Робота з цими творами культивувала виконавський стиль, що поєднував класичну форму з етнічною виразністю. Крім того, українська мова з її виразною фонетикою та мелодійним контуром впливала на вокальну постановку та артикуляцію. Викладачі адаптували традиційні вокальні вправи, враховуючи мовну специфіку, зокрема, в інтонуванні голосних та артикуляції приголосних, що також впливало на фразування та вокальну фактуру.

За радянських часів багато українських співаків здобули міжнародне визнання, серед них Анатолій Солов'яненко, Дмитро Гнатюк та Євгенія Мірошніченко, які втілювали цей стилістичний синтез. Їхні виступи ілюструють, як українська вокальна школа, функціонуючи в рамках загальнорадянської системи, культивувала емоційно багату та стилістично нюансовану естетику, що вирізняла її в східноєвропейській оперній традиції.

Розпад Радянського Союзу, а відтак – здобуття Україною незалежності у 1991 році стали визначальним етапом в еволюції вітчизняної вокальної школи. Звільнившись від ідеологічного диктату та

ізоляціоністських перепон, українські вокалісти та педагоги відкрили для себе широкий європейський мистецький та освітній простір. Цей перехід став каталізатором для більш відкритого й багатогранного діалогу з європейськими вокальними традиціями, давши змогу переосмислити історичне підґрунтя та розвинути нові стилістичні течії. «Присутність багатьох українських композиторів та виконавських ансамблів на європейських, азіатських і американських сценах та в студіях звукозапису значно зросла після незалежності» (Baley & Hrytsa, 2001: 6).

Однією з ключових рис цього періоду стала інтернаціоналізація вокальної освіти. Студенти українських консерваторій почали активно брати участь у європейських конкурсах, фестивалях і майстер-класах, де ознайомлювалися з альтернативними підходами до вокальної техніки та інтерпретації, зокрема, з італійською, французькою, німецькою та британською школами. Ці обміни розширили естетичний горизонт українських митців, а також спонукали до переоцінки місцевих методик викладання.

В багатьох випадках ця взаємодія призводила до гібридизації стилів. Наприклад, інтеграція принципів італійського бельканто – як-от легкість, рухливість, легато – була переосмислена через емоційну глибину, притаманну українській школі. Так само знайомство з французькою вокальною традицією сприяло розвитку витонченої уваги до тембральних нюансів та дикції, особливо у виконанні французької мелодики й барокового репертуару.

Ще одним важливим аспектом цього діалогу стала педагогічна трансформація. Українські консерваторії поступово адаптували навчальні програми до стилістичного розмаїття, практик історично поінформованого виконавства та іншомовного репертуару. Нові генерації викладачів вокалу, що здобували освіту як в Україні, так і за кордоном, впроваджували гнучкіші моделі вокальної техніки, роблячи акцент на індивідуальності та стилістичній адекватності, а не на стандартизації. Ці процеси не обмежувалися академічними інституціями. Українські оперні театри почали ставити ширший спектр європейських творів мовами оригіналу, сприяючи підвищенню лінгвістичної та стилістичної компетенції виконавців. Водночас, спільні постановки з європейськими театрами та диригентами заохочували професійний обмін та дотримання міжнародних виконавських стандартів.

Важливо, що діалог із європейськими традиціями не призвів до розмивання національної ідентичності. Навпаки, українські співаки привнесли у західні оперні партії власну виразність, вокаль-

ний колорит, пропонуючи свіжі інтерпретації, які цінувалися за емоційну глибину. Така стилістична відкритість збагатила не лише технічний арсенал української школи, але й посилила її самобутність в європейській вокальній панорамі.

Українська академічна вокальна школа виділяється характерними стилістичними особливостями, сформованими внаслідок взаємодії національної музичної спадщини та впливу європейських традицій. Ці особливості проявляються як у виконавській естетиці, так і у педагогічній філософії, що лежить в основі вокального навчання. Прикладом цього може слугувати опора сучасних викладачів на практику, впроваджену в італійській оперній традиції, як-от українською співачкою Валентиною Антонюк. Про це зазначає в своїй публікації В. Сачок: «В. Антонюк у своїй співацькій і викладацькій практиці спирається саме на засади класичного *bel canto*: застосовуючи філігранну майстерність у володінні голосом, вона пропагує метод співтворчості з автором музичного твору; за допомогою використання тембрових барв, вміло орієнтує вокальні голоси як на створення легких акварельних ескізів, так і епічних полотен» (Сачок, 2023: 297).

Однією з ключових характеристик є емоційна відкритість. Ця риса сягає корінням у традицію ліричної пісні, романсу та вокального оповідання, натхненного народними мотивами, що віддає перевагу емоційному вираженню над формалізмом. Українські співаки прагнуть глибоко осягати музичний текст, що дозволяє їм передавати справжні та живі емоції, що особливо цінується як в оперному, так і в концертному виконанні.

Іншою важливою рисою є чітка дикція. В українському вокальному навчанні значна увага приділяється правильній артикуляції, особливо під час виконання українською мовою. Українська фонетична система, багата на голосні та м'які приголосні, сприяє природному вокальному легато та мелодійному плину. Навіть співаючи іншими мовами, українські співаки часто зберігають чіткість вимови. Тембр та вокальне забарвлення також слугують маркерами стилю. Українська школа віддає перевагу теплому, насиченому тембру, особливо в середньому та низькому регістрах, у поєднанні з яскравим, резонансним верхнім діапазоном. Такий баланс забезпечує широку палітру вираження, придатну як для драматичного, так і для ліричного репертуару. Співакам рекомендується дотримуватися технічної дисципліни та зберігати індивідуальність вокального забарвлення, уникаючи надмірної «стандартизації» тембру.

Фразування та мелодична лінія в українській вокальній школі формуються з відчуттям наратив-

ної цілісності. Музичні фрази розглядаються як виразні висловлювання, що відображають драматичну чи поетичну логіку твору. Цей підхід особливо ефективний у творах українських композиторів, де мелодійні лінії часто будуються на основі мовних ритмів або народних інтонацій. «Своєю чергою важливо наголосити на тому, що, класична фаза української музичної творчості органічно пов'язана саме з естетикою Романтизму – художньо-естетичним принципом камернізації (від *camera* – закритий простір, склеп), що будучи алгоритмом суб'єктивізації безпосередньо вказував на генеральну ідею усього Романтизму – індивідуалізації суб'єкта історії (фольклорні архетипи національної культури, розбудова внутрішніх переживань людини тощо)» (Задорожна, 2022: 82).

У порівнянні з провідними європейськими вокальними школами, український стиль демонструє синтез: він поєднує італійський акцент на легато та опорі дихання, німецьку увагу до структури та артикуляції, і національне прагнення до емоційної глибини. Крім того, педагогічні методи в Україні, особливо в консерваторіях, зберігають увагу до цілісності виконання, де метою є не тільки вокальна майстерність, але й драматична правдивість та відповідність культурним та соціальним реаліям. «Співак повинен уміти скласти комплекс виразних засобів, щоб чітко і яскраво розкрити свою головну думку в даному вокальному творі, своє бачення, пов'язане з музикою і драматургією пісні. Через єдино необхідні відібрані «пережиті» сценічні рухи, народжені нерозривним зв'язком музики та змісту пісні, можливий «діалог» співака з публікою та вплив на нього» (Loktionova-Oitsius et al., 2022: 257).

Сучасний етап розвитку української академічної вокальної школи характеризується стрімкими змінами, що зумовлені глобальними культурними зрушеннями та розширенням вимог міжнародної музичної індустрії. Ці тенденції вимагають перегляду усталених педагогічних підходів та критеріїв ефективності, стимулюючи необхідність критичної оцінки та адаптивних стратегій. Однією з найпомітніших тенденцій є глобалізація стандартів вокального виконавства. Українські співаки дедалі активніше змагаються та виступають на міжнародних сценах, де вирішальними факторами є технічна досконалість, стилістична універсальність та знання різноманітного репертуару. Відтак, зростає потреба в розширенні навчальних програм у консерваторіях, включаючи історично поінформоване виконавство, музику давніх епох, сучасну оперу та кросоверні жанри. Ця диверсифікація зміцнює конкурентоспроможність українських виконавців, але також зумов-

лює потребу у педагогічних інноваціях. «Стильова еволюція сучасного українського музичного мистецтва виявляє динамічний і багатогранний процес, у якому переплітаються національна ідентичність і глобальні впливи» (Dovzhynets et al., 2024: 25).

Паралельно з цим відбувається гібридизація стилістичних норм, що спровокована цифровими медіа та міжнародною співпрацею. Сьогодні українські вокалісти часто беруть участь у проєктах, які поєднують класичну техніку з елементами фолку, джазу чи навіть електронної музики. Цю специфічну рису окреслюють сучасні автори: «Палітра виражальних засобів сучасного виконавця, сформована на основі різноманітного репертуару світової класики та кращих творів композиторів ХХ століття, постійно зазнає значного збагачення та оновлення. Адже композитори, як виразники почуттів і думок своїх сучасників, як свідки та учасники дещо суперечливих подій сьогодення, завжди перебувають під впливом різних суспільних сфер – політики, економіки, філософії, релігії тощо» (Loktionova-Oitsius et al., 2022: 259). Хоча таке експериментування може збагачувати художню мову вокалістів, воно також ставить питання збереження стилістичної цілісності та уникнення поверхової еkleктики. Володіння основними оперними мовами (італійською, німецькою, французькою) є обов'язковим, проте збереження та популяризація україномовного репертуару – як класичного, так і сучасного – стає дедалі пріоритетнішим. Зусилля із замовлення нових творів та відродження забутих творів українських композиторів служать не лише культурній місії, але й засобом утвердження національної присутності на світовій вокальній сцені. «Сьогодні дедалі більшої популярності набуває сучасне аранжування популярних оперних арій, романсів і народних пісень. Часто таке виконання піддається гострій критиці, однак така музика стає значно доступнішою для пересічного слухача. Отож академічна музика є основою для творення нових стилів і напрямів» (Федорченко, 2017: 94).

Технологічний прогрес відкрив нові горизонти для вокального навчання та поширення знань. Онлайн-навчання, майстер-класи та цифрові прослуховування стали стандартною практикою, особливо в постпандемічний період, а в Україні й під час повномасштабного фази російсько-української війни. Хоча онлайн платформи забезпечують доступність та гнучкість, вони також викликають занепокоєння у викладачів з вокалу щодо глибини художнього наставництва та збереження традицій живої інтерпретації.

Ще одним важливим викликом є міграція талантів. Значна кількість молодих українських вока-

лістів прагне здобути освіту чи зробити кар'єру за кордоном, часто залишаючись у іноземних закладах. Цей «витік мізків» може послабити спадкоємність місцевих шкіл і традицій, якщо його не збалансувати активним впровадженням міжнародного досвіду в національну педагогічну систему.

Незважаючи на ці виклики, українська академічна вокальна школа продовжує демонструвати стійкість та творчу життєздатність. Її представники досягають успіху на престижних конкурсах, здобувають міжнародне визнання, беруть участь у значних постановках. Цей успіх ґрунтується на незмінних цінностях школи: емоційній виразності, лінгвістичній точності та культурному корінні – якостях, що залишаються актуальними навіть за умови стилістичної диверсифікації та еволюції естетичних стандартів. Отже, сучасний етап – це не просто фаза трансформації, але й переосмислення – пошук балансу між традиціями та інноваціями, національною специфікою та міжнародною відкритістю, класичними основами та орієнтованою на майбутнє гнучкістю.

Висновки. Стильовий поступ української академічної вокальної школи – це результат складної взаємодії національних мистецьких традицій та європейських культурних впливів. Виникнувши в ХІХ столітті, формуючись під впливом західних і східних педагогічних моделей, українська школа поступово виробила власну стилістичну ідентичність – таку, що поєднує емоційну щирість, тембральну теплоту й точну дикцію з витонченою вокальною технікою.

З проголошенням незалежності України та інтеграцією у світовий музичний простір, національна вокальна школа відновила діалог із європейськими традиціями, переймаючи різноманітні стилістичні підходи, зберігаючи при цьому свої основоположні цінності. Вплив різноманітних інтерпретаційних культур збагатив педагогічну практику й естетику виконання, що зумовило появу гібридної, але цілісної стилістичної моделі.

Сьогодні українська академічна вокальна школа постає перед новими викликами та можливостями в мистецькому середовищі, яке швидко глобалізується. Потреба збалансувати новації з тяглістю, міжнародні стандарти з культурною унікальністю вимагає обдуманого адаптації та стратегічного бачення як у сфері освіти, так і в мистецькій практиці. Отже, українська вокальна традиція продовжує розвиватися як динамічна й жива система – така, що шанує свою спадщину, одночасно активно долучаючись до глобального культурного діалогу, утверджуючи своє місце в сучасному європейському та світовому вокальному мистецтві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задорожна Т. Стильові модифікації жанру української академічної пісні: герменевтичний дискурс. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених*, 2022. Вип. 55. Т.1. С. 80–85.
2. Сачок В. І. Концепція вокальної педагогіки Валентини Антонюк у контексті розвитку української вокальної школи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2023. №1. С. 295–301.
3. Федорченко В. К. Деякі історичні аспекти розвитку української академічної вокальної школи. *Мистецька освіта: проблеми і перспективи: за заг. редакцією І. В. Баладинської, Н. Є. Колесник*, 2017. С. 90–95.
4. Baley, V., Hrytsa, S. Ukraine. Grove Music Online, 2001. <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.40470>
5. Cherkasov, V. Musical and Aesthetic Education of Children and Youth in Ukraine in the 20th Century. *Annals of Reviews and Research*, 2024. vol. 12, no. 1. 555827. DOI: 10.19080/ARR.2024.12.555827.
6. Dovzhynets I., Petrenko M., Martyniuk A., Kondratenko I., Holiaka H. Philosophical Foundations of the Stylistic Evolution of Modern Musical Art: The Ukrainian Dimension. *Synesis*, 2024. vol. 16, no. 4. pp. 16–41.
7. Loktionova-Oitsius O., Medvid T., Tereshenko N., Androshchuk L., Tochkova, S. Ukrainian Vocal Stage: Performing Aspect. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*, 2022. vol. 12, no. 1. pp. 46–49.

REFERENCES

1. Zadorozhna T. (2022) Styliovi motyfikatsii zhanru ukrainskoi akademichnoi pisni: hermenevtychnyi dyskurs. [Stylistic modifications of the genre of Ukrainian academic song: hermeneutic discourse] Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh – Scientific Collection: Current Issues of the Humanities, 55(1), 80–85. [in Ukrainian].
2. Sachok V. I. (2023) Kontseptsiiia vokalnoi pedahohiky Valentyny Antonyuk u konteksti rozvytku ukrainskoi vokalnoi shkoly. [The concept of Valentyna Antonyuk's vocal pedagogy in the context of the development of the Ukrainian vocal school] Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts, 1, 295–301. [in Ukrainian].
3. Fedorchenko V. K. (2017) Deiaki istorychni aspekty rozvytku ukrainskoi akademichnoi vokalnoi shkoly. [Some historical aspects of the development of the Ukrainian academic vocal school] Mystetska osvita: problemy i perspektyvy – Art Education: Problems and Prospects, ed. Baladynska I. V., Kolesnyk N. Ye., 90–95. [in Ukrainian].
4. Baley V., Hrytsa S. (2001) Ukraine. Grove Music Online. <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.40470>
5. Cherkasov V. (2024) Musical and Aesthetic Education of Children and Youth in Ukraine in the 20th Century. *Annals of Reviews and Research*, 12(1), Article 555827. <https://doi.org/10.19080/ARR.2024.12.555827>
6. Dovzhynets I., Petrenko M., Martyniuk A., Kondratenko I., Holiaka H. (2024) Philosophical Foundations of the Stylistic Evolution of Modern Musical Art: The Ukrainian Dimension. *Synesis*, 16(4), 16–41.
7. Loktionova-Oitsius O., Medvid T., Tereshenko N., Androshchuk L., Tochkova S. (2022) Ukrainian Vocal Stage: Performing Aspect. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*, 12(1), 46–49.